

Geçmiş, Tarih ve Sözlü Tarih

Özlem ŞAHİN (*)

“Geçmiş” Neden İlgiye Şayandır?

Kişiler, kurumlar ve topluluklar geçmişle neden ilgilenirler? Paul Thompson (2000:1) geçmişini anlamaya, açıklamaya ya da bilmeye dönük her türlü çabanın ardında bir toplumsal amaç bulunduğunu vurgular. Ancak çoğu zaman tarihin toplumsal amacının silikleştiği ya da kaba bir biçimde sunulduğu tarihçilik ile yüz yüze kalırız. Geçmişle ilgilenmek, bilgiye yalnızca bilgi olsun diye ulaşmakta ısrar edenlerle geçmişini kendileri için keşfetmeye çalışanlar arasındaki geniş aralığın karmaşıklığı içinde yer alır.

Thompson (2000:1), bilgiye yalnızca bilgi olsun diye yaklaşanlar ile yaptıklarını günümüzün şahsiyetsiz turizmi ile özdeşleştirir. Onlar için geçmiş, sorunlardan kaçılacak bir yabancı ülke benzeri, büyük bir sevgiyle korunmuş bir bina ve manzara, toplumsal çelişkilerden, acılardan arınmış bir dinlenme köşesi gibidir. Yelpazenin diğer ucunda ise fetih, istila, egemenlik kurma ya da kurulu hiyerarşileri dönüştürme niyetiyle inşa edilen tarihler bulunur.

Tarihsel/toplumsal güç ilişkilerinin alt basamaklarında yer alanlar açısından geçmişe dönme çabası, yaşadıkları sürece karşılaştıkları alt üstlükleri, değişiklikleri anlamaya dönüktür. Ancak anlamlar yaratarak ve belirli bir anlamlar bütünü içinde varlık gösterebilen insanlar, gruplar, toplumsal sınıflar için geçmiş, süreklilik ve varolma duygusunu ayakta tutacak temellerden birini oluşturur.

Yakın zamana kadar tarih, geçmişte olup bitenleri, toplumların geçirdikleri

(*) Dr., Muğla Üniversitesi

dönemleri yer ve zaman belirterek anlatan; geçmişte yaşanan olaylar arasında nedensel ilişkiler kurmaya çalışarak bu ilişkileri belge ve kalıntılara dayandırarak sistematik bir şekilde inceleyen bir disiplin olarak tanımlanmıştır. Yüzyıl başına dek egemen olan bu tarih anlayışı büyük ölçüde siyasi tarihe odaklanır. Bu tür bir tarih anlayışı, insan etkinliğini yöneten ve yönlendiren belirleyici olaylar zinciri içinde insanı, insan iradesini ve varlığını yok saymakta, tarihte büyük ‘adamlar’ ve büyük olaylar dışındaki her şeyi görmezden gelmektedir. Toplumsal iktidar ilişkilerine bakıldığında daha güçlü olanın kurumlaştığı ve belgelenecek meşruluğunu tarihe kazıdığı tarih anlayışı içinde bu iktidar ilişkileri içinde hiyerarşinin alt basamaklarında kalanlar görünmez kılınmışlardır. Görünmezi görünür kılmak, geçmişteki çeşitli ilişkileri gün ışığına kavuşturmak, bu ilişkilerdeki eşitsizlikleri ortaya çıkarmak ve belki de yaşanmışlıklara biraz ‘insani’ bir boyut kazandırmak için geçmişe başvurmak başka türlü bir tarih yaklaşımını gerektirmektedir. Eleştirel tarihsel yaklaşım, geleneksel tarih yaklaşımının görmediklerini göstermeye ve tarihi, bugünün sorunlarını çözmeye yarayacak bir araç olarak yorumlamaya çalışmaktadır.

Tarih, akademinin içine yerleşen bir etkinlik olmaya başladığından bu yana sosyal bilimlerin diğer alanlarında da sorulan şu soruya kendi disiplini çerçevesinde yanıt aramak zorunda kalmıştır: İnsan, doğadaki diğer fenomenler gibi incelenebilir mi?

Tarihçilerin bu soruya vermeye çalıştıkları yanıtlar “tarih yazımı” işini iki ana kampa ayırır. Birinci yaklaşım tarihin doğa bilimleriyle aynı işi uygulayabileceğini iddia eder. Buna göre tarihçinin ilk işi geçmiş hakkında olguya dayalı bilgi toplamaktır. Birincil kaynaklara bağlı olarak doğrulanmış olgular, geçmişin nasıl açıklanacağını ve yorumlanacağını belirler. Bu süreçte tarihçinin inançlarına ve değerlerine yer yoktur. Onları ilgilendiren olgular ve olgulardan mantıksal olarak çıkan genellemelerdir ve tarih birikimle ilerleyen bir disiplindir. İkinci yaklaşım ise insanlarla ilgili olayları doğa olaylarından titiz bir şekilde ayırır. Bu yaklaşıma göre araştırmacı ile konusu arasındaki özdeşlik, onu doğa bilimcinin hiçbir zaman ulaşamayacağı bir kavrayışa götürür. Doğa olayları ancak dışardan bakınca anlaşılabilirdiği halde insanla ilgili olayların aktörlerin niyetlerinden, duygularından, zihniyetlerinden oluşmuş içsel bir boyutu vardır. Dolayısıyla tarihsel bilgi özünde öznel olacaktır. (Tosh, 1997: 122; Burke, 1994:7).

Bütün bu tartışmalardan ortaya çıkan ve tarihçiliğin ne olduğuna ilişkin temel tartışma noktaları belirli başlıklar altında tartışılabilir:

Bugünden Geçmiş

Tarihçiliğin, 19. yüzyıldan başlayarak ayrı bir disiplin ve bilim olma iddiası ile birlikte ortaya çıkan en önemli ön kabullerden biri, geçmişin, tarihin soruşturma

nesnesi olarak tanımlanmasıdır. Buna göre geçmiş, kendi içinde anlamlı nedensel ilişkilerle süregiden bir bütünlük olarak algılanır ve tarihten, geçmişte olup bitenler arasındaki nedensel ilişkileri, süreklilikleri, değişimi ve bunların işleyişini keşfetmesi beklenir. Bu bekleyiş, tarihçiliği geçmişini olduğu gibi “kopyalamak” la sınırlı tutar. Oysa geçmiş ile tarih farklı şeylerdir ve geçmişin tek bir tarihsel okunuşu yoktur. Bu nedenle de aynı soruşturma nesnesi farklı şekillerde okunabilir (Jenkins, 1997: 18). Geçmiş olup biter ama tarih yazıcılar tarafından, kitaplar, makaleler, belgeler vs aracılığı ile geri getirilebilir. Tarih, tarih yazıcıların uğraşları sonucu geçmişten çıkardıkları şeylerdir. Geçmiş tekrar yaşanamayacağına göre, tarih ancak onu yazanlar aracılığı ile okunabilir (Jenkins, 1997: 19-20). Eğer, yazılanların dışında varolan bir geçmiş yoksa, tarihin ve geçmişin, her ikisinin birden birer inşa olduğunu sürekli akılda tutmak gerekir. Bu basit bir önerme gibi görünmekle birlikte çeşitli grupların, tarih tarafından nasıl görünmez kılındıklarını da açıkça ortaya koymaktadır.

Tarih, bugün müthiş, ama aynı zamanda yüceltici sorumluluklarla karşı karşıyadır. Bunun nedeni hiç kuşkusuz, varoluşu ve değişimleri içinde somut toplumsal koşullara bağımlı olmaya hiç ara vermemiş olmasıdır. “Tarih kendi zamanının çocuğudur.” Demek ki kaygısı, bizim kalplerimiz ve düşüncelerimizin üzerine çökenin aynıdır. Ve dün en özel ve en güvenilir olan yöntemlerin, programların, yanıtların, kavramların bugün hepsi birden çatırdıyorsa, bu bizim düşüncelerimizin, çalışmalarımızın ve daha önemlisi yaşamış deneyimlerimizin ağırlığı altında olmaktadır (Braudel, 1992: 25).

1950 yılında, Collège de France’da verdiği açılış dersinde sözlerine bu şekilde başlayan Braudel, tarihin kendi zamanının çocuğu olduğu üzerine vurgu yapmış ve insanın yaşayışının dışında, kendinden menkul, keşfedilmesi gereken olayların bütünü olan tarih anlayışına meydan okumuştur. Braudel, olaylar dünyasını dar, yapay, fani, bölgesel ve kaprisli olarak tarif eder. O, her şeyden önce bir yanılsama dünyasıdır. Tarihin diğer katmanları gibi onun da kendi gerçekliğine sahip olduğunu inkar etmez; fakat bu dünyanın aktörlere görüldüğü şekliyle bir gerçeklik olduğunu, aslında olduğu gibi bir gerçeklik olmadığını ileri sürer. Bireyin bilinçliliğinin dünyasıdır o (Clark, 1991: 201). O kadar ki, Braudel’in tarih anlayışında olayların ötesine geçen derin ve uzun dönemli hareketler arama çabası, onun tarihinin en temel aktörü olan dağlar, araziler ve yarımadalar, deniz hatta zaman ve mekan, kişileştirilmiş varlıklar olarak karşımıza çıkar. Braudel onlara insan biçimli ve hatta bir parça mistik olarak, niyet ve amaçlar atfeder (Clark, 1991: 202).

Tarihçiler, geçmiş üzerine kurulan anlatıların usta zanaatkarları konumuna yerleşmeden önce kendilerini geçmişin mirasçıları olarak görürler. İşte bu miras kavramı, geçmişin bir şekilde bugün de devam ettiği, hatta bugünü etkilediği varsayımına dayanır (Poul Ricoeur’den aktaran Chartier, 1998:18).

“Bildiğimiz” geçmiş olumsuzdur ve kendi görüşlerimize “şimdimize” bağlıdır. Bizler nasıl geçmişin ürünleriysek, bilinen geçmiş de bizim “yapıntımızdır” (Jenkins, 1997: 24). Geçmişin bugüne bağlı olması, genel toplumsal değişimle ve bizim geçmişe sorduğumuz sorularla ilişkilidir. Bugün sorduğumuz soruların da yine bugün yaşadığımız sorunlarla ciddi bağlantıları vardır (Counce, 1994: 101). Bu bağlantı Hobsbawm tarafından örneklendirilir:

“Bunun içindir ki, dev boyutlu demiryolu yapımları nedeniyle yerlerinden yurtlarından olan ya da 19. yüzyılda kitleler halinde büyük şehirlerin merkezlerine sürüklenen yoksulların başlarına gelenler, 20. yüzyılın sonlarındaki dev otoyol yapımlarının muhtemel sonuçlarına ışık tutabilir ve tutmalıdır. Üstelik ortaçağ üniversitelerindeki öğrenci gücünü yansıtan çeşitli deneyimler modern üniversitelerin yapılarını değiştirmeye yönelik projelerle ilintisiz değildir.” (Hobsbawm, 1998:32)

Şimdiye kadar tarihin konusu olmamış bir çok grubun, işçi sınıfının, etnik grupların, yerel toplulukların, siyahların, homoseksüellerin ve tabii ki kadınların tarihin çalışma alanına son 20-30 yılda girmesi, geçmişe sorduğumuz soruların farklılaşması ve günümüz toplumlarının sorun odaklarının değişmesi ile gerçekleşmiştir.

Ancak geçmişe bu tür dalışlar yapmak, gelecekle ilgili tahminler yapmaya yardımcı olabilmesi için şimdiye kadar olandan daha fazla çözümlemeyi gerektirir. Varolan modellerin ya da zihniyetlerin yetersiz kaldıklarına işaret etmek, yeni modeller ya da ütopyalar geliştirme düşüncesiyle birleşmediği zaman incelenen ilişkilerin mazur görülmesine yardımcı olabilir (Hobsbawm, 1998:32). Öte yandan tarih yazımı bize gelecekle ilgili öngörülerde bulunma ve dönüştürme esini sağlayamıyorsa geçmiş, şimdiki zamanı doyurucu bir şekilde kurgulamanın bir modeli haline gelme riskini taşır. Eski günlerin tanımını “eski iyi günler” haline dönüştür. Bu görüş hala tüm canlılığını korumaktadır. Siyonizm, hatta modern milliyetçilik, kayıp bir geçmişe geri dönüş olmadan düşünülemez, çünkü bu akımların tasarladığı düzenleme türünü yansıtan bölgesel ulus devletler 19. yüzyıldan önce zaten yoktur. Ernest Renan’ın yüz yıl kadar önce söylemiş olduğu gibi “tarihi çarpıtmak bir ulus olmanın asli bir ögesidir” (Aktaran Hobsbawm, 1998: 42). Bu tür mitolojileri yıkmak da tarihçinin işidir.

Tosh, şimdiki zamanın gözüyle bakılan tarihin güncel toplumsal sorunlarla ilişkili olma iddiasını taşımasının olumlu bir adım olduğunu ve geçmişin bir resmini çıkarabilmek için gerekli seçimleri yapma avantajını taşıdığını ancak yüzeysellik ve tahrifat riski taşıdığını da vurgular. Buna göre şimdiki zamanın gözüyle bakan tarih, geçmiş ile bugün arasındaki farkları hafife alma eğilimi gösterir. Günümüzde şimdiki zamana bağlı kalma (anakronizm) suçlaması, genellikle sol kanattan halk tarihi ya da kadın tarihi savunucularına yöneltilmektedir (Tosh, 1997: 134-135).

Kökenleri neler olursa olsun, alttakilerin tarihi artık yola çıkmıştır. Geçmişe dönüp sıradan insanların tarihine baktığımızda, ona her zaman sahip olmadığı bir politik anlam atfetmeye çalışmakla kalmaz, aynı zamanda daha genel olarak geçmişin bilinmeyen bir boyutunu keşfetmeye çalışırız.

Olguyla Kurgu Arasında

Ne denli doğrulanabilir, geniş kabul görebilir ya da sınanabilir olursa olsun tarih, kaçınılmaz olarak kişisel bir yapıdır ve “anlatıcı” sıfatıyla tarihçinin bakış açısının dışavurumu olarak kalır (Jenkins, 1997: 24). Tarih yazıcı, geçmişin derinliklerine dalarken yanına birçok şey alır. Öncelikle kendi değerleri, görüşleri ve ideolojik bakış açısı gibi kişisel malzemeler. Bunların yanında epistemolojik önkabuller ve varsayımlar. Ayrıca üzerinde çalışılan konunun kökenini, konumunu, gerçekliğini, güvenilirliğini sınamanın yollarını, basitçe tanımlamak gerekirse yöntemini, belirlemesi gerekmektedir. Son olarak da “tarihçi” kendisinden önce yazılmış çeşitli malzemeleri (kitaplar, makaleler vs) yanına alır (Jenkins, 1997: 33-34). Tüm bu malzemelerle donanan tarih yazıcı doğal olarak nesnellik “sorunu” üzerinde uzun uzadıya durmaz.

Her türlü tarihsel çalışma alıp ortaya koyduklarıyla olduğu kadar dışarıda bıraktıklarıyla da kendi karakterini kazanır. Bu nedenle Carr’ın (1991: 63) geçmişe ait olgularla tarihe ait olgular arasında yaptığı ayrım son derece yerindedir. Birinci kategori sonsuzdur ve tamamı asla bilinemez. İkincisi ise arka arkaya bir çok tarihçinin tarihi yeniden kurma ve açıklama aracılığıyla yaptığı bir seçimi temsil eder:

“Tarihin olguları asla tamamen nesnel olamaz. Çünkü ancak tarihçinin kendilerine atfettiği anlam aracılığıyla tarihsel olgu haline gelirler.”

Tarih soruşturmasının özü seçmektir. Yani ilgili kaynakların, tarihsel olguların, anlamlı yorumların seçilmesi söz konusudur. Her aşamada araştırmanın hem izleyeceği yön hem de varacağı yer veriler kadar araştırmacı tarafından belirlenir. Bu anlamda tarihsel bilgi nesnel değildir, olamaz da diyebilir miyiz?

Kuşkusuz araştırma kişisel bir deneyimdir. Ancak içinde buldukları ortam ne kadar yalıtılmış görünürse görünsün herkes gibi tarihçiler de kendi toplumlarının kabullerinden ve değerlerinden etkilenirler. Tarih yorumunun bireysel değil toplumsal deneyimle şekillendiğini düşünmek daha aydınlatıcı olacaktır. Toplumsal değerler değiştikçe tarih yorumunun sürekli gözden geçirilip değişikliğe uğrayacağı açıktır (Tosh, 1997:129).

Tarihte kuram, nesnellik ve egemen faktör arayışlarını, onlar üzerine

derinlemesine tartışmayacak kadar önemsiz bulan Annales Okulu geleneğini izleyenler için, toplumsal gerçeklere **kendilerinde ve kendileri için** (Braudel, 1992: 33) yaklaşmak gerekmektedir. Bundan, ortaklaşa yaşamın tüm geniş biçimlerini, ekonomilerini, kurumlarını, toplumsal mimarilerini, nihayet uygarlıkları kastedmektedirler. İnsanın tarihsel etkinliklerinin anlaşılması yanında, varolan güç ilişkilerinin zorlanması da taşıyan bu anlayış, “kendileri için” toplumsal gerçeklere yaklaşımın bilinçli bir subjektiflik içerdiğini ve “nesnellik” kaygısı içinde olan tarih yazıcıların kendi “bilinçli subjektifliklerini” tartışma konusu bile etmediklerini vurgulamıştır (Braudel, 1992: 30). Ancak Hobsbawm (1998:313), alttakilerin tarihini yazanların çoğu durumda onları bekleyen şeyleri değil, sadece aradıklarını bulduklarına dikkat çekmektedir. Alttakilerin tarihinin çoğu kaynağı da ancak birisinin çıkıp bir soru yöneltmesi ve daha sonra umutsuzca onu yanıtlamanın bir yolunu aramaya başlaması nedeniyle kaynak işlevine kavuşmuştur.

Artık günümüzde geçmişi anlamaya çalışan tarih yazıcılarının büyük bir kısmı, bu “anlamaya çalışma” çabalarının geleneksel tarih yazımı yöntemleri, klasik kurumsal analizler ya da yazılı belgelerin çözümlenmesi yoluyla yapılamayacağını farkındadırlar. Geçmiş, şimdiye değin yazılı kültür aracılığı ile aktararak tarih olduğu için, bazı grupların bu aracı kullanamamaları, ya da yazdıklarını daha sonra aktarma şansına sahip olamamaları, onların tarihte görünmez olmalarına yolaçan nedenlerden biridir. Oysa geçmişi bu maddi tanıklıklar olmadan da tanıyabiliriz (Bloch, 1994: 130-131). Tarih yazıcıları, vergi toplama belgelerinin ya da fermanların karışık dilleri içinde kaybolacaklarına, o dönemin köylülerini, toprak ağalarını, senyörlerini anlatan romanları da okusalar, kadınların dokudukları halıları analiz etseler, kızılderililerin adlarının anlamlarını araştırırsalar, kocakarı ilaçlarının reçetelerini anlamaya çalışırsalar, geçmişin çeşitliliği bugüne daha iyi taşınabilirdi. Kuşkusuz gündelik hayatın bu şekilde yapılmış betimlemesi de tüm ayrıntılara ulaşmamızı sağlamayacaktır. Ancak bu tür girişimler, geçmişin derinliklerine ulaşma çabasının bir parçası olacaktır. Örneğin Lucien Febvre, bu çabayı şu şekilde dile getirmiştir:

Kuşkusuz tarih yazılı belgelerle yapılır. Ama yazılı belgeler yoksa onlarsız da yapılabilir ve yapılmalıdır...tarihçinin zengin buluşları arasında ne varsa hepsi kullanılarak yapılmalıdır. Sözlerle de tarih yapılabilir. Resimlerle de. Toprak parçasıyla da, çatı kiremitiyle de. Tarla biçimleri ve yaban otlarla da. Ay tutulmasıyla da, at yularıyla da. Jeologların uzunca taş kanıtlarıyla da, kimyacının kılıçların madeni üzerine yaptığı araştırmalarla da. Bir sözcükle: insandan kalma olan, insana bağlı olan, insana yarayan, insanın dile getirdiği ve onun varlığını, uğraşlarını, zevklerini ve yaşam biçimlerini anlatan ne varsa bunların hepsi ile tarih yapılabilir (Aktaran Carr ve Fontana, 1989:66).

Zamanın ve Disiplinin Çoğulluğu

Braudel, 1950'lerde pozitivist tarih anlayışını sorgulamaya başlamış ve bu anlayışın varsaydığı tek ve basit bir akışı olan toplumsal bir zamanın bulunmadığını, binlerce hıza, binlerce yavaşlığa sahip çeşitli toplumsal zamanların olduğunu inatla vurgulamıştır (Braudel, 1992:34). Bu, çoklu tarihsel zaman içinde, başlar ve sonlar yerine birbiri içine geçmiş çeşitli anlar durmadan akarak yaşamı oluşturur. Her birey durmadan akan bu anlar içinde önemli bir yere sahiptir ve tek bir bireyi bile unutmak, bazı anları atlamak, çoklu tarihsel zaman akışını zedelemek demektir.

Olaylara dayanan geleneksel tarih anlayışının kırılması ile birlikte diğer toplumsal bilimlerle ilişkiye geçmenin gerekliliği açıkça ortaya çıkmıştır. Annales Okulu'nun olaysal olmayan tarih anlayışı, bu teması kaçınılmaz görmüştür. Braudel'e göre tarihçi artık iktisatçı, sosyolog, antropolog, nüfus bilimci, psikolog, dilbilimci olmak zorundadır, istemiştir ve olmuştur da (Braudel, 1992:111). Bu diyalog sayesinde tarih, yeni sorular üretebilir, daha ciddi kavrayış araçları bulabilir ya da ötekilerle birlikte henüz bilinmeyen düşünsel mekanların tanımlanmasına çalışabilir. Nitekim, tarih, öteki bilimlerin kendilerine açtıkları alanlara kayarak araştırılacak yeni konular bulunmasının da önünü açtı: İnsanın yaşam ve ölüm karşısındaki davranışları, inanışlar, akrabalık yapıları, toplumsallık biçimleri vb.

“Araştırmayı ‘yerleşik’ tarihin önümüze koyduğu şeylerle sınırlı tuttuğumuzda geçmişin çok yönlülüğünün ve tematik zenginliğinin kaybolacağını hiç aklımızdan çıkarmamalıyız. Sırf bu nedenle bile yeni tarihlerin, muhalif tarihlerin radikal tarihlerin ve benzerlerinin bu kadar çoğalmasından sevinç duymalıdır. Bunlara esas olan seçme ilkeleri de geçmişin karmaşıklığını baş edilebilir boyutlara indirmede kullanılan diğer yöntemler kadar geçerlidir.” (Tosh, 1997:138-139).

Sözlü Tarih

1950'lerden bu yana toplum bilimleri ve tarih içinde yaygınlaşan sözlü tarih, eleştirel tarih yaklaşımı içinde önemli bir mevzi olarak görülür. “Geçmişin yaşayan belleğidir” diyor Paul Thompson sözlü tarih için. Herkesin kendi yaşamına ilişkin olarak anlatabileceği bir öyküsü vardır. Bu yaşam öyküleri yüzyılımız tarihi için değerli hammadeler sağlarlar. Benzeri görülmemiş değişiklik dönemlerinin, bu değişiklikleri yaşayan erkekler ve kadınlar aracılığıyla, doğrudan anlatımını gerçekleştirir. Yaşayan bu belleklere başvurulmazsa sonsuza dek yok olacaklardır (Thompson, Kılavuz).

Aslında sözlü tarih, tarih kadar eskidir, der Thompson (2000:19). Tarihi ilk yazarlar gelenek anlatıcılarıdır. Tüm toplumsal bilgi ve anlamlar bütünü, ağızdan

ağıza iletilmek zorundadır. Sözlü gelenek, Homer ve Herodot'a kadar götürülebilir. Herodot, yaşadığı yüzyılda, seyahat edip insanlarla konuşarak duyduğu her şeyi kaydedirdi (Hicke, 1990: 596). Ortaçağ'ın kronikleri ve tarihçileri de sözlü tanıklıktan epeyce yararlanmışlardı. Rönesanstan itibaren yazılı kaynaklar gitgide çoğalmışsa da belge araştırması için değerli bir yardımcı olarak eski teknikler kullanımda kalmıştır. Ancak 19. yüzyılda tarihin akademik bir disiplin haline gelmesiyle sözlü kaynak kullanımı tamamen bırakılmıştır (Tosh, 1997:191; Perks, Thompson, 2000:19-20). Bugün, sözlü tarih yardımı ile bilgi üreten tarihçiler, toplumsal ilişkilerin, bu ilişkiler içindeki anlamların, kalıcılığın ve kırılmaların kuşaktan kuşağa geçişini belirleyebilecek yegane şeyin belgeler olmadığı görüşünden yola çıkarlar. Yazı öncesi toplumlarda akılda tutulması gereken yalnızca geçmiş değil, zanaatlar ve beceriler, zaman ve mevsim, gökyüzü, sınır, kanun, konuşmalar, ticari işlemler, pazarlıklar... Söz, yaşamdır o dönemde. Özellikle yazının belirleyici olmadığı tarihsel dönemlerde ya da toplumsal ilişkilerde sözle aktarılan bilgilerin, davranışların ve yargıların gücü, şaşırtıcı bir şekilde yakın zamanlarda yapılan ünlü bir çalışmada ortaya çıkar. *Kökler* kitabının yazarı Alex Haley, 18. Yüzyıl ortasında Gambia'dan kaçırılarak Maryland'da köle olarak satılan büyük dedesinin kaçırılma öyküsünü tıpkı Amerikalı büyük annesinden dinlediği biçimi ile Gambia'daki klanın gelenek anlatıcısından da duyduğunda şaşkınlığını gizleyememiştir.

Thompson (2000:40), 19. Yüzyılda belgelere dayalı tarihçiliğin gelişimini, "ikincil sözlü kaynaklar" dediği yazılı materyallerin çoğalmasına ve bunları romantik bir biçimde yeniden okuyan eğitilmiş, uzman tarihçilerin yetişmesine bağlar. Ona göre, 19 yüzyıl her yerde giderek artan bir sınıf ve statü bilinci çağı olmuş, tarihçiler, eğitim yoluyla oluşan kapalı bir uzmanlık grubuna dönüşmeye başlamışlardır. Ancak 20. Yüzyıla adım atıldığında, belgesel tarihçiliğin ideal dönemi sona erer. Thompson, bu gözden düşmenin ardında, tarihsel metinlerin önemsiz ayrıntılar içinde kaybolup gitmesinin ve yalnızca kültürden değil, tarihin daha büyük meselelerinden de ayrılmasının bulunduğunu söyler. Yorumun ve çözümlemenin olmadığı bir tarih, günümüzün hızla değişen dünyasında teorinin ve sosyal bilimlerin karşısında daha güçsüz kalmaktadır(46).

Sözlü Tarih Kimin Tarihi?

Allan Nevins, 1948'de sözlü tarih konusunda ilk modern metodolojiyi geliştiren kişidir. Nevins, Amerikalıların tarihindeki önemli insanların yaşam öykülerini sözlü tarih aracılığıyla derlemiştir (Hicke, 1990: 596-597). 1948 yılında Columbia Üniversitesinde yürütülen bu çalışma, seçkin beyaz erkeklerden oluşmakta ve Amerika'daki ilk sözlü tarih etkinliklerini temsil etmektedir. 1950'ler ve İngiltere'sinde ise sözlü tarih gönüllüleri daha çok sıradan çalışan insanların deneyimini kaydetmeyi tercih etmişlerdir (Perks, Thompson; 1998:1)

Sözlü tarih alanındaki bu iki farklı geleneğin paylaştıkları ortak noktalar bulunmaktadır. Tosh (1997:192), sözlü tekniklerin profesyonel tarihçiler arasında bir dereceye kadar tutunabilmesinin nedenini şimdilerde akademisyenlerin ilgisini çekmeye başlayan bazı alanlarda yazılı kaynakların kıtlığından başka bir şey olmadığını ve yakın dönem siyaset tarihinin bunun bir örneği olduğunu iddia eder. Victoria ve Edward dönemlerinin siyasi kişilikleri ciltler dolusu resmi ve özel yazışma bıraktıkları halde bugünküler daha çok telefonda yararlanmakta, mektup yazdıklarında ise ender olarak uzun uzun yazacak vakit bulabilmektedirler. Yakın tarihte söz etmeye değer hiçbir özel belge bırakmayan önemli devlet adamları olmuştur. Tarihçiler de belgelerdeki boşluğu kapatabilmek için bu kişilerin hayatta kalan çalışma arkadaşlarından izlenimlerle anıları toplamak zorunda kalmışlardır. Thompson da (1993:7) 1950 lerde sözlü tarih çalışmalarının yaygınlaşmasını ve popülerleşmesini sağlayan iki temel nedenden söz eder: Bunlardan birincisi formel olmayan iletişimde etkili bir biçimde mektubun yerini alan telefonun tarihçiler için başka kayıt bırakması; ikincisi ise aynı dönemlerde sol siyasi partilerin Batı Avrupa’da iktidara gelmesinin toplum bilimcilerin ve tarihçilerin, gazete ve televizyonların çalışan sınıfları daha çok ciddiye almalarıdır.

Toplumsal ve siyasal elitlerle görüşmek, varolan belgesel kaynakları tamamlarken sözlü tarihin en önemli katkısı tarihsel kayıtların içine “tarihte görünmeyen” insan gruplarının yaşama bakışlarını ve deneyimlerini katmasıdır (Perks, Thompson, 1998:2). 1950’lerin başında önce toplumbilimciler, sonra tarih yazıcılar işçi sınıfı hareketlerini ve sıradan çalışan insanı incelemeye başladılar. Artık zorunlu olarak tarihin çerçevesi genişlemiştir. Gündelik hayatın sosyal tarihi olarak da nitelenen bu eğilim, özellikle işçi sınıfının aile ve çalışma yaşamının çağdaş gözlem ya da araştırmalara ender olarak konu olmuş yönlerini içermiştir (Tosh, 1997:192)

“Yavaş yavaş, daha önce tarihten gizlendiğini söylediğimiz genişleyen bir yelpaze tarihe dahil oldu: daha az güçlü olan insanlar, daha yoksullar, örgütlü olmayanlar.” (Thompson, 1993:7) Sözlü tarih görüşmeleri yoluyla işçi sınıfından erkekler ve kadınlar, yerli halklar ya da kültürel azınlıkların üyeleri, diğerlerine karşı kendi deneyimlerini yazarlar ve kendi tarih yorumlarını ortaya koyarlar. Özellikle sözlü tarih görüşmeleri başka kaynakların gözünden kaçma eğilimi olan tarihsel deneyimlerin çeşitli yönlerini belgeler. Örneğin kişisel ilişkiler, eviçi çalışma, aile yaşamı ve yaşanmış deneyimlerin öznel ya da kişisel anlamlarının gerekçelendirilmesi gibi (Perks, Thompson, 1998:x). Özellikle işçi sınıfının araştırmalara konu olmamış çalışma yaşamının ve aile kültürünün araştırılması için sözlü tarih çalışmaları kullanılır. Kendine ait yazılı hiç bir şey bırakmamış olan toplumsal gruplar, geçmişlerini sözlü gelenek aracılığıyla ayakta tutmaktadırlar ve bugün sözlü tarih yöntemi, onlara geçmişlerine ulaşmada yardımcı olur (Tosh, 1997: 192-193).

Bugün bile, dünyada, insanların kuşaklar öncesine uzanan savaşların, felaketlerin ya da soy bilgilerinin öykülerini anlattıkları yerler vardır. Afrika tarihçileri, bu tür bir sözlü gelenekten sonuna kadar yararlanmaktadırlar. Sömürgecilik altında yaşamış olan insanların tanıklıkları, Afrika’da uzun döneme yayılmış olan sömürgeciliğin yerli halk üzerine kurduğu tarihsel anlatıyı kırmak ve dönüştürmek için bir araç olarak kullanılmıştır. Tarihin yeniden kurulması olarak sözlü tarih yöntemi, bilinçli bir yanlılık ve özgürleşim amacını içinde barındırmaktadır (Thompson, 2000).

“Unutmayın, basılmış kitap sayısı kadar basılmamış, yazılmamış kitap var. Şimdi bile, yazıya duyulan zorlayıcı saygı zamanında bile, tarih ve hatta toplumsal etik öyküler aracılığıyla anlatılıyor. Oysa insanlar yazı diliyle düşünmeye alıştığı için gözlerinin önündekini göremiyorlar. Ne yazık ki eğitim sistemimizin hemen hiç bir ürününün gücü bundan fazlasına yetmemektedir. Söz gelimi Afrika’nın gerçek tarihi siyahi masalcıların ve bilgelerin, büyücü doktorların elindedir; bu beyaz adamdan ve onun yağmasından hala korunabilen sözlü tarihtir. Her yerde eğer görüşünüzü açık tutarsanız gerçeği yazılmamış şeylerde bulursunuz. Öyleyse basılmış sayfanın efendiniz olmasına asla izin vermeyin...” diyen Doris Lessing (1992:20-21) de sözlü geleneğin önemini tüm dünyaya ilan etmişti.

Bir çok sözlü tarih araştırmacısı, sözlü tarih alanını profesyonel “tarihçi”lere malzeme sağlamakla yükümlü bir yardımcı dal olarak görmeyi kabul etmez. Sözlü tarihi, akademik elitin tekeline meydan okuyan demokratik bir alternatif olarak görenlerin sayısı azımsanmayacak kadar çoktur. Bu anlayışa göre, sıradan insanlara tarihte bir yer vermekle kalınmaz, tarihin bilgisinin üretilmesinde de ayrı bir rol tanınır. Bu bakışın önemli bir politik rolü olduğu açıktır. İngiltere’de etkinlik gösteren Hacney Halk Otobiyografisi Grubu, bölge sakinlerine açık bir gruptur; bölgede yaşayanlar, birbirlerinin hayat hikayesini kaydederler ve kaleme aldıkları metinleri yerel bir kitabevinde satışa sunulan broşürler halinde yayınlılar. Bu çalışmaya eğitilmiş kişiler katıldığı halde, akademik tarihçiler kabul edilmez. Aksi takdirde, insanların geçmişe ilişkin kendi kavrayışlarına duydukları güvenin sarsılabileceği düşünülür (Tosh, 1997: 196).

Buradaki düşünce, yerel topluluğun, sözlü çalışmalar aracılığıyla geleneksel tarih biliminin ahkam kesmesinden bağımsız bir biçimde kendi tarihini keşfedip toplumsal kimliğini geliştirebileceği vurgusunu öne alır. Hacney Halk Otobiyografisi Grubu’nun koordinatörü Ken Worpole, çalışmanın ilk başladığı 1970’lerin başındaki koşulları şöyle anlatmaktadır:

İşçi sınıfından insanların sözlü olarak ifade ettiği anılarından herkesin paylaşabileceği bir tarih meydana getirilmesi, yerel topluluk siyasetinin başka bir

çok yeni biçimiyle bütünleşebilecek pozitif ve önemli bir faaliyet olarak kabul edilmişti. Bu ve benzeri projeler, sağlam bir sınıf bilincinde tarihsel unsuru canlandırma işinin temel yönlerinden biriydi (aktaran Tosh, 1997: 196).

Sözlü Tarihin Katkıları

Bütün bu yaklaşımlar farklılığı içinde sözlü tarih, akademide, televizyon programlarında, yerel tarih çalışmalarında, tiyatrodaki okuma yazma bilmeyen yetişkinlere okuma yazma öğretmede, müzelerde, kendini yalıtılmış ya da umutsuz hisseden yaşlı insanlarla yapılan anımsama çalışmalarında ve her şeyden önemlisi de çocukları tarihle tanıştıran bir araç olarak okullarda sıklıkla başvurulan bir yöntemdir. “Önce kendi sesinizi dinlemekle başlıyorsunuz... Bu size başkalarının sesini duyabilmenin yolunu da açıyor” (Thompson, 1993:11). Tarih yazıcılar, romanlara, biyografilere ve otobiyografilere, günlüklere kişilerin tarihsel olaylar ve deneyimler karşısında neler hissettiklerini anlamak için yönelirler. Sözlü tarih kayıtları, görünmeyen tarihsel olayları görünür kılarken, iyi bilinen kimi olayların da yeni yönlerinin görülmesini sağlar (Norton, Berkin, 1979:290).

Halkın yaşam deneyimlerini hammadde olarak kullanan sözlü tarih, onların resmi kayıtlara girmeyen sözlerini, görüşlerini tarihe katar. Böylece tarihin içeriği, toplumsal iletileri değiştirdiği gibi kapsamı da genişler (Thompson, 1993:5). Sözlü tarihi özünde yayımlanmamış otobiyografilere benzeten Thompson (2000:4), bundan çok daha kapsamlı olduğunu anımsatır. Yayımlanmış otobiyografilerin büyük çoğunluğu, belirli bir siyasal, toplumsal ve entelektüel lider grubunun deneyimleriyle sınırlı kalır. Oysa tarihçi, zihnindeki soruların yanıtlarını bu yayınlarda bulamayabilir.

Sözlü tarihin en büyük katkılarından biri, daha önce belgesel tarihçiliğin yarattığı kimi mitleri yıkmaya yardımcı olmasıdır. İnsanların iş ve aile yaşamları arasındaki ilişkinin araştırılmaya başlanmasıyla, bu iki alan arasındaki güçlü bağ keşfedilmiş ve ailenin tarihsel gelişim içindeki rolü ortaya çıkabilmiştir (Thompson, 1993:13).

Sözlü tarih, diğer yöntemlerle yapılan tarihçiliğe meydan okur. Sözlü tarihçiler görüşme kayıtlarının üretilmesi için gerekli becerileri öğrenmek zorunda kalmışlar ve sosyoloji, antropoloji, psikoloji ve dilbilimi kapsayan farklı entelektüel disiplinlere yönelmişlerdir (Thompson, Perks, 1998: 2).

Bütün bunların dışında sözlü tarih, tarih öğretiminde okullarda kullanılarak pedagojik içeriğiyle de gündeme gelmiştir. çocukların tarihle tanışmaları, tanıklık ettikleri yaşanmışlıklar üzerinden öğrenme ortamını “insanileştirmekte, aynı zamanda kuşaklar buluşmasına katkıda bulunmaktadır (Thompson, 1993: 5)

Okuma yazma bilmeyen yetişkenlerle yapılan okur yazarlık çalışmalarında da kullanılan sözlü tarih, insanların kendi yaşamöykülerini kaydetmeleri ve yazıya dökmeleri aracılığıyla onlara okuma yazma konusunda güven vermenin en etkili yöntemlerinden biri haline dönüşmüştür (Thompson, 1993:13). Benzer bir güçlendirme özelliği, kendilerini güçsüz ve yalıtılmış hisseden yaşlılarla yürütülen anımsama çalışmalarında da gözlenmektedir.

Sözlü Tarihe Yöneltilen Eleştiriler

İster tarihi yeniden yaratma amacıyla olsun isterse de “demokratik bilgi” olarak sözlü tarih, gelişimi içinde tarihçilerden ciddi eleştiriler almıştır. Bu eleştirilerin temel vurgularından biri, “tanıklığa” dayalı bilginin sonuçlarına ilişkindir.

Tosh (1997: 197), tanıklığın geçmiş deneyimleri en saf haliyle aktarmasını beklemenin naiflik olacağını, çünkü görüşme sırasında iki tarafın da birbirlerinden etkilenmelerinin kaçınılmaz olduğunu vurgulamaktadır. Sonuçta ortaya çıkacak olan ürün, hem tarihinin görüşülen karşısındaki toplumsal konumu hem de onun geçmişin çözümlenmesinde edinmiş olduğu çerçeveden şekillendirileceğine dikkat çekmektedir. Bu durumda tarihçiler, yeni verilerin yaratılması sürecindeki sorumluluklarını kabul etmek zorunda kalacaklardır. Özellikle son yirmi yılda tarihçiliğin geldiği nokta bu sorunu derinlemesine tartışmakta ve sonuçta yazılı belgelere ve daha büyük anlatılara dayalı tarihçiliğin de aynı sorundan sözlü tarihten daha fazla uzak olmadığına vurgu yapmaktadır (Thompson, 2000:50-57).

Yukarıda sözü edilen sorunla bağlantılı olarak dile getirilen eleştirilerden biri de görüşülen kişinin kendisinin bile geçmişle doğrudan temas içinde olmamasıdır. Ne kadar doğru ve canlı olsalar da anıların daha sonraki deneyimlerin süzgecinden geçmiş olmasıdır (Tosh, 1997:197; Thompson, 2000:151; Lummis, 1998: 273-277). Thompson (1993:16), sözlü tarih çalışmasına başladığında çözülmesi gereken en önemli sorunun belleğin yapısıyla ilgili olduğunu belirtir. Belleğin geçmişe ilişkin güvenilir kanıtlar sağlayabileceğine inanmayanlara karşı geliştirilebilecek en önemli yanıt, geçmişe ilişkin esas saptama sürecinin bir deneyimin hemen ardından gerçekleşen bir şey olmasıdır.

“Ancak hiçbir şey kavramsallaştırılmadan akılda tutulamaz ve dünyada on yıl önce yaşanmış olması bu açıdan hiçbir şey değiştirmez. Aslında zaman içindeki bellekteki kayıp insanların düşündüğünden çok daha azdır. Özellikle insanlar günlük yaşamdan, ya da aile yaşamından söz ederken çok değerli güvenilir bilgiler toplayabilirsiniz... Ayrıca yaşlı insanlar tipik olarak yaşamlarını gözden geçirme aşamasındadırlar ve orta yaştakilerin sahip olmadıkları kadar yoğun bir belleğe sahiptirler”.

Ayrıca yaşamda geçirilmiş keskin bir değişim, daha iyi bir belleğe sahip olmaya katkıda bulunur. İşten çıkarılan ya da savaşa katılan insanların bunları hatırlamaları çok büyük bir olasılıktır. Aynı insanla birkaç kez yapılan görüşmelerde elde edilen kayıtların özünün inanılmaz derecede benzer olması dikkate değer bir noktadır (Thompson, 1993:20-21).

Sözlü tarihe yöneltelen eleştirilerdeki bir başka önemli vurgu anlatıların ortaya çıkardığı zihinsel kategorilerin tarihçiyi bunlara saplanma tuzağına düşürmesidir (Tosh, 1997:199). Kişisel anlatıların canlılığı bir yandan sözlü kanıtların asıl gücünü oluştururken bir yandan da onların en kısıtlayıcı yönünü oluşturur. Bu zihinsel kategorilerin ille de yanlış olması gerekmez. Ancak gereğinden fazla sınırlanmışlardır. Örneğin kollektif tarihin getirdiği sorun, insanların bir çoğunun yaşadıkları deneyimler konusundaki yüzeysel düşüncelerini pekiştirmesi, daha etkili siyasal eyleme temel olacak kavrayışlar sağlayamamasıdır. Kuşkusuz bu durumu engelleyebilecek en geçerli yöntem, sözlü tarih görüşmelerini bütün diğer yazılı kaynaklarla birlikte ele almak olacaktır (Schrager, 1998:295-297; Thompson, 2000: 253; Tosh, 1997:199). Sözlü tarihi olayları muhafaza etmenin oldukça güvensiz bir aracı olan kişisel anılar şeklinde gören Hobsbawm (1999:314-315) da sözlü kayıtların doğrulanabilir ve “bağımsız” kaynaklarla desteklenmesinin durumu biraz olsun kurtarabileceğini iddia eder.

Sözlü Tarihin İlkeleri

Bütün bu tartışmalar ışığında sözlü tarih yöntemiyle araştırmalar yapan birçok kişi gerek tarih çalışmaları içinde kendilerini konumlandıkları yer, gerekse sözlü tarih uygulamaları içinde yer aldıkları yaklaşım çerçevesinde görüşme tekniklerini biçimlendirmişlerdir.

Bunların içinde sözlü tarihi kişilerin yaşamöyküleri ya da yaşam kesitleri olarak derleyerek “ham” malzemeler halinde arşivlemekten başlayıp belirli bir sorun çerçevesinde derlenen sözlü tanıklıklar üzerinden bu sorun çerçevesinde sistemli bilgi edinmeye çalışan ve kayıtlar üzerine tarihsel çözümler yapanlara uzanan geniş bir yelpaze bulunur. Ne var ki sözlü tarihin bütün bu farklı kullanım biçimleri içinde giderek beliren kimi ilkeleri oluşmuştur (Thompson, 2000; Yow, 1994; Sitton, v.d; 1983):

Sözlü tarih görüşmelerinin, etkileşime dayalı bir süreç olarak yaşandığı düşünüldüğünde, görüşmecilerin belirli etkileşim becerileri edinmeleri, sözlü tarih görüşmesi yapmayı “öğrenmeleri” gerekmektedir. Araştırmanın ve öznenin niteliklerine göre ister resmîyet taşımayan dostça bir sohbet biçiminde isterse de

belirli sorularla denetim altında tutulan daha resmi bir görüşme olarak tasarlansın en iyi yöntem araştırmacının kendi deneyimleriyle şekillenecektir. Ancak başarılı bir görüşme için gereken kimi temel ilkeler de gözardı edilmemelidir (Thompson, 2000:196):

Geçmişe ilişkin tanıklıklarına başvurulmuş kişilerle kurulan ilişkide onlara saygı duymak ve bu ilişkide bilginin gerçek sahibinin, yani öznenin onlar olduklarını hissettirmek, dolayısıyla araştırmacı kimliğinin baskın olduğu sorgulayıcı tavırlardan kaçınmak (Perks, 1995:17); sözlü tarih görüşmelerinde araştırmacı/araştırılan hiyerarşisini kırmak yolunda bir çabaya denk düşer.

Görüşülen kişilere yapılan çalışmanın konusu, ne şekilde değerlendirilmek istendiği, kendileriyle temasa geçmekteki amacın ne olduğu ve onların araştırma için önemleri hakkında ayrıntılı bilgiler vermek (Perks, 1995:18; Yow, 1994:48-49); yapılan çalışma boyunca bilgilerine ve deneyimlerine başvurulmuş kişilerin birer araştırma nesnesi konumundan kısmen de olsa uzaklaşmalarına yardımcı olur.

Görüşülenlere, tanımlanmış ve sınırları belirlenmiş ilişkiler yerine daha esnek ilişkiler kurmak. Onların görüşlerine duyulan ilgiyi ve sempatiyi hissettirmek, kendi meraklarını gidermek adına insanların sözlerini aniden kesmek yerine sessizce oturup dinlemeye istekli olmak (Thompson, 2000: 198; Perks, 1995: 19); sözlü tarihçiyi iyi bir dinleyici konumunda bulunmaya zorlar.

Görüşmeye özne ve onunla konuşulması planlanan konu hakkında bilgilenmiş olarak gitmek; araştırmacıyı, merak gidermeye çalışan bir röportajcı konumundan uzaklaştırıp zihnindeki sorulara yanıt ararken etkileşim dolayımıyla bilgiye ulaşmaya yönlendirir.

Görüşme sırasında öznelere takıldıkları ya da yanlış anımsadıkları konularda müdahaleden kaçınmak, belki küçük desteklerle, gazete kesikleri, fotoğraflar göstererek ya da bir süre bekleyerek anımsamasına yardımcı olmak (Thompson, 2000: 204; Yow, 1994: 44); sözlü tarih görüşmelerinin ilkeleri arasında yer alır.

Sözlü tarih görüşmelerinde anlatan konumundaki kişinin görüşme bağlamında kendisinin neler anlatmayı tercih ettiği son derece önemli olduğundan görüşmecinin kendi zihnindeki kavramlarla ya da destek bekleyen yönlendirici sorularla özneyi yönlendirmesi doğru bulunmaz. Açık uçlu, karmaşık olmayan yalın sorularla, araştırmacı ile bilgisine başvurulmuş kişiler arasında etkileşim kurulmaya çalışılır (Thompson, 2000: 200-202).

Yapılan sözlü tarih görüşmesinin sonunda ortaya çıkan kayıtların hem sesli (ya da

görüntülü) hem de yazılı bir örneğini özneye paylaşarak düşüncelerini ve yayın iznini almak (Perks, 1995: 20); etkileşim içinde inşa edilen görüşmeyi “kamusallaştırmanın” ilkelerinden biri olarak görülür.

Tarihi Yazmak Üzerine: Sunum ve Yorum

Tarih yazımı, herhangi bir sorun ile ilgili sorular tarihçinin zihnine düştüğü anda başlar. Bu nedenle sözlü tanıklıklara başvurarak yapılan hiçbir çalışma kendi başına geçmişin olduğu gibi deneyimlenmiş halini yansıtmaz. Yapılan görüşmeler, ister çok küçük müdahalelerle düzenlenmiş yaşam öyküleri biçimde isterse belirli bir teme çerçevesinde tasarlanmış görüşmelerin anlamlandırılması ile sunulsun, tarihçinin ele aldığı sorunu açığa vurmaktaki toplumsal amaca bağımlı kalacaktır. Bu yönü ile sözlü tarih çalışmaları, çok çeşitli biçimlerde sunulmaya yatkın bilgilerle donanmıştır. Thompson (2000:208-9), sözlü tarih çalışmalarını sunarken yararlanılan üç ayrı biçimden söz eder. Sunumun ilk biçimi, bir yaşamöyküsünün anlatımına dayanır. Buna göre belleği çok güçlü olan biriyle yapılan görüşme, eldeki malzemeye yaşam veren en önemli kaynak olacaktır. Tek bir kişinin anılarına dayanan bir çalışma, tarihçinin elinde belirli bir sınıfın ya da toplumun tarihini içinde okuyabileceğimiz bir metne dönüşebilir. İkinci biçim, anlatılar derlemesidir. Tek tek ele alındıklarında tek bir anlatıcının hikayesindeki kadar zengin ve tam olmaları gerekmediğinden, tipik yaşamöyküsü anlatılarını sunarken derlem, en iyi yol olarak görülür. Bu yolla anlatılar, ortak temalar çerçevesinde bütün ya da parça parça sınıflandırılarak geniş bir tarihsel yoruma kapı aralanır. Son olarak, çapraz çözümlemenin gerçekleştirildiği kurgulamalar bulunur. Bu tür çözümlerlerde, sözlü kanıtlardan bir sav inşa etmek üzere yararlanılır. Çözümlemenin asıl amaç olduğu metinlerde kurulan bütünlüğe tek başına yaşam öyküsü hükmedemeyecektir. Alıntılar kısa tutulacak, karşılaştırma hem görüşmelerin hem de başka kanıtların çapraz okunması yoluyla yapılacaktır.

Tarihsel çalışmalarda her zaman güç olan, genelleme ve ayrıntı, kuram ve yaşantı arasındaki bütünlüğü yakalayabilmektir. Sonuç olarak sözlü kaynaklardan yararlanarak kitap yazmak, tarihsel bir metni yazmaktan daha fazla bir beceri gerektirmez ancak kimi yönleri ile farklıdır. Yazarken konuştuğunuz insanların kim olduklarını bilirsiniz, konuşanların sözlerine anlam verirken onların istemedikleri bir sonuç çıkarmaktan kaçınırsınız ve yaşadığınız canlılığı paylaşmak için can atarsınız. Çünkü insanlarla paylaştığımız keşfettiğiniz değil, yaratılmasına katkıda bulunduğunuz bir malzemedir (Thompson, 2000: 210).

Kaynaklar

- Bloch, M. (1994) **Tarihin Savunusu ya da Tarihçilik Mesleği**, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Gece Yayınları, Ankara
- Braudel, F., (1992) **Tarih Üzerine Yazılar**, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara.
- Burke, P. (1994) **Tarih ve Toplumsal Kuram**, Çev. Mete Tunçay, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul
- Carr, E.H. (1991) **Tarih Nedir**, Çev. M. G. Gürtürk, İletişim Yayınları, İstanbul
- Carr, E. H., J. Fontana (1992) **Tarih Yazımında Nesnellik ve Yanlılık**, Çev. Ö. Ozankaya, İmge Kitabevi, Ankara.
- Chartier, R. (1998) **Yeniden Geçmiş**, Çev. L. Arslan, Dost Kitabevi, Ankara.
- Counce, S., (1994) **Approaches to Oral History and the Local Historian**, Longman, London ve New York.
- Clark, A. (1992) **Working Life of Women in the Seventeenth Century**, Routledge, London, New York.
- Hicke, C. (1990) "Our Spoken Past: The Meaning of American Women's Oral Histories", **Views of Women's Lives in Western Tradition**, Der. F. R. Keller. The Edwin Mollen Press, USA.
- Hobsbawm, E. (1999) **Tarih Üzerine**, Çev. O. Akınhay, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Jenkins, K. (1997) **Tarihi Yeniden Düşünmek**, Çev: B. S. Şener, Dost Kitabevi, Ankara
- Lessing, D. (1992) **Altın Defter I**, Çev. A. Çingil, Mitos Yayınları, İstanbul.
- Norton B., Berkin E. (1979) **Women in American History**, UCLA Press, USA.
- Perks, R. (1995) **Oral History Talking About the Past**, The Historical Association, The Oral History Society, London.
- Perks, R. A. Thmpson (1998) "Critical Developments Introduction" **The Oral History Reader** içinde, Der. R. Perks, A. Thompson, Routledge, London.
- Sangster, J. (1998) "Telling Our Stories: Feminist Debates and the Use of Oral History" **The Oral History Reader** içinde, Der. R. Perks, A. Thompson, Routledge, London.
- Sitton, T., L. Mehaffy, O.L. Davis Jr. (1983) **Oral History A Guide for Teachers and Others**, University of Texas Press, Austin.
- Thompson, J., (2000) **Geçmişin Sesi**, Çev: Ş. Layikel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- (1993) "Sözlü Tarih", **Sözlü Tarih Atölyesi** içinde, Der. Neşe Tunçay, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- (1998) "The Voice of The Past: Oral History" **The Oral History Reader** içinde, Der. R. Perks, A. Thompson, Routledge, London.
- (t.y.) "Sözlü Tarih Kaydı Kılavuzu" BBC Eğitim Materyali. y.y.
- Tosh, J. (1997) **Tarihin Peşinde**, Çev. Ö. Arıkan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Yow, V. R. (1994) **Recording Oral History**, Sage Publications, London, New Delhi.